

ЦРНОГОРАЦ.

НЕЉЕЉНИ ПОЛИТИЧКИ ЛИСТ.

БРОЈ 33.

На Цетињу, у Суботу 4. Септембра 1871.

ГОДИНА I.

ЦРНОГОРАЦ излази један пут недељом. Стаје: за ЦРНУ ГОРУ и АУСТРО-УГАРСКУ год. 6; по год. 3; четврт год. 1. 50. п.; — За СРБИЈУ год. 7; по год. 3. 50. п.; четврт год. 1. 75. п. — За све друге земље год. 8; по год. 4; четврт год. 2. — За огласе плаћа се за ред 5 новчића. — Дописи, вреднаста и све наручбене цилу се уредништу на Цетињу преко г. Петра Рамадановића у Котору.

ФРАНЦУСКА РЕПУБЛИКА.

Посавје дуге и жестоке борбе у скупштини и недавнога узбуђења у земљи, настаје у Француској опет тишина. Питање о председнику републике ријешено је, Тјер је постао председник.

Чудне је среће Француска. Пошто је од прве издаје Наполеонове па за двадесет година све до друге — до Седана, народ француски подносио свакојаку тиранију и безуспешно се борио за своју унутрашњу слободу, дође ужасна катастрофа, пораз од спољнега непријатеља, и Француска по ту скупу цијену доби и ме републике. Скоро на исти начин, у часу опасности и немоћи, добила је као таква република и свога предједника. И тако ко Француску држи данас за сретну могао би је држати само по тијем изненаднијем резултатима, у самој ствари пак Француска је још једнако несретна. И постанак републике и избор предједника њезина показује то јасно.

Кад је Наполеон, „пошто му већ није било суђено да погине,“ положио мач пред ноге свога брата, Француска, не могав рат продужити ни силн непријатеља одољети, прогласи се републиком. Али та република није ни близу онаква, за какву су се борили републиканци за вријеме Наполеонова угњетовања. Она је просто по имену само дошла, да збрине тако исто само име монархије и да се Француска сачува од даљих поразних и срамотних. Дакле њу је невоља донијела,

Тако је исто са избором предједника. Скупштину версајску разбиху десет странака на десет страна. Ту вам је странка, која хоће Хенрика, па странка Орлеанска, која се на троје цијена, па странка бонапартова, па странка републиканска, која је такође подијељена у многе станове: на републиканце, који су монархисте али по невољи пристали би на републику, на републиканце умјерене, на републиканце по начелу, који неће да чују за монархију, на републиканску левицу, која је захтјевала, да се скупштина распусти, и најпосле на републиканце „прстеране“, који хоће промјену државнога строја из основе.“

При таквој стању опасност је постојала велика. Па и ако је овака странка имала свој пут, а по више њих заједно једну цијелу, ипак се нијесу смјеле пустити у отворену борбу једна против друге, у толико мање, што ни једна није имала народ уза се. Толиком збрком и великијем поразом збуњен народ, остао је, што је доцна чудно, спокојан гледао. Тјер је то знао, па због тога је и могао пријетити скупштини својом оставком, те поплашена скупштина не само што га је изабрала за предједника, него му је још и дала адресу повјерења, што је са свијем излазно било, јер му је самијем избором показала већ своје повјерење. Дакле опасност и велика несрећа Француске учинила је старог монархисту Тјера предједником републике.

Чудне сличности има живот Тјеров са новом прошлосту Француске. Ваљда ни један народ није за тако кратко вријеме толике промјене проживио као Француска. Ни за пунијех шесдесет година промијењено је осам устава а да и

неспомињемо поједине измјене у тијем уставима. И нијесу ти уставни били све савршенији, него је често доносен један, који је потирао слободу ујемчане прошлијем уставом. Такве промјене показује нам и живот Тјеров. Он је свој јавни рад почео као ватрени републиканац. После пада Карла X. писао је републиканац Тјер прокламације за војводу орлеанског. А кад је Филип пао, постао је Тјер опет републиканац. Под Наполеоном пошљедњим држао се за неко вријеме као такав па онда ступајући у скупштину закуне се, „да ће бити цару вјеран, и уставу покоран.“ Ту исту заклетву положио је Наполеон републици и постао је цар, а Тјер је положио монархији и постао је предједник републике. Ето кроз толике промјене проишла је Француска и са свијем тијем промјенама ишао је Тјер у поредо. Па као што је данашња република за невољу, тако је и он за невољу предједник њезин. Нити је Тјер републиканац по начелима, нити је француска република на основима републиканским.

Па ипак Тјеру се не може одрећи велика заслуга, коју је он стекао у најопаснијим часовима отачбине своје. Истина ми би се више радовали, да је мјесто ове вријарије са републиком и њезинијем предједником, Француска утемељена стварном републиком, али што није за то ко кога може кривити? Француска је толике борбе за слободу одњихала у своје крилу и ниједан од тијех бораца нити нов какав дух, неистаче се у часу замањске опасности, него Тјеру паде у дио највећа част, коју може доживити један грађанин, њему старцу би суђено, да повраћа живот онесвјешћеној Француској.

И ако ћемо право говорити, пошто већ тако стоје ствари у Француској, Тјер не само да није на штету него је данас од користи својој земљи. Он је показао, да је способан за дневне послове, т. ј. да споља држи добар спошај са сваким а особито са Немачком, с којом Француска још има рачуна и да унутра одржава ред, који се затекао. И рекли би, да је данас Француској то најпотребније и то све догле, до год се још непријатељ налази у унутрашњости земље. Управо, као што смо већ казали, те околности и створиле су могућност, да је Тјер постао предједником.

Али када те околности престану, када непријатељ оде из земље, када се народ опорави од рана заданијех му у спољашнем рату и унутрашњијем немирима, онда настаје ново питање, од којег ријешења зависи ће стална будућа срећа народа францускога. Тјер и данашња република само су за вријеме, у којем ће се и републиканци и монархисте спремати, да се у одсудном часу понесу за своја начела. Тада ће се водити борба за преустројство државе, за устав, који ће да ујемчи народу све слободе, и тијем његово благостање. Тај час мора и наступи ће одмах, чим Француска постане опет са свијем своја. И за тај час и у тој борби жели сваки пријатељ слободе правим републиканцима францускијема среће, да ово давашње стање, које је у невољи постало, замени друго, у којем ће Француска опет сретна бити.

МАЂАРИ — НАШИ ПРИЈАТЕЉИ.

Мађари са Андрашијем на челу, без чијег се одобрења не може данас у Јевропи ништа ни започети ни свршити, нијесу више тако мали ни незнатни људи, да би било сувишно, да се и наши читаоци осврну на њих. Шта више данас са свијем напредив треба да отворимо и очи и уши, па да слушамо браћу Мађаре, који су тако добри те се умилостивиле, да нам кажу, ћеје и у чему је наша сјајна будућност. Ми Црногорци ваљало би да радимо тако већ и због тога, што нам Мађари исповједају, да су пријатељи, па и ако ми немаримо за њих, да се они надају, да ће задобити и наше пријатељство.

Можда неће бити свијема читаоцима нашијема познато од куда ваједан пут толико љубав нају нама, па за то ваља, да кажемо, да је гроф Андрашије, не имајући доста посла у својој кући или довољна простора за свој велики дух, предузео да обавјести нас Словене и да нам покаже наше одношаје према Мађарској. Једном ријечју, он се одлучио, да нашој политици на југоистоку даде са свијем други — наравно једино здрави и прави правац. Због тога је „Реформа“, лист Андрашијев прихватио се своје дужности и узела да нам разложи ту „нову политику“ мађарску.

„Између Угарске и јужни Словена, вели „Реформа“, требало би да буде тијесна пријатељства. Међу нама нема противнијех интереса. Драва је граница и нама и Хрватима. Они се неће ширити горе према нама, а ми нећемо преко Драве и Дунава.

Иако нам је показати општи интерес. Против источног освајања бранише нас Словени у првом реду, а у другом бранисмо ми њих против њемштине. Одкуда дакле та мржња међу нама? Из узрока, који је уображен. Они уображавају себи, да хоћемо, да их помађаримо, да покоримо јужне Словене, да мримо њих, које ми међу свима нашијем сусједима највећма волимо због изврсне храбрости, разума и слободољубља њихова. Али њих драже провнв нас. Драже их реакција, Руси и попови и оне патриоте, који држе, да смо ми противни уједињењу јужнијех Словена, а ми нити смо противни, нити смо за уједињење, јер држимо, да је немогуће. Буде ли могуће, онда Мађари не само да му неће бити непријатељи, но ће у њему налазити гаранције против панславизма, који је једини злокобан по Мађаре.

Трудићемо се дакле, да доважемо, да смо ми пројатељи државама, слободи и напреду јужнијех Словена и с тога ће нам бити најглавнији задатак, да се с Хватима подпуно измиримо, чуваћемо интегритет и интересе Србије, као што Инглеска на срцу носи судбу Белгије. Црна Гора истина не мари за нас, али ћемо се потрудити, да и у овој размажењој државици стечемо себи пријатеља.

На југу ће нам ову нову политику тешко разумјети, па ипак је тако, јер за освајање нити имамо воље нити снаге и тако се надамо да ћемо постићи своју цијелу, да створимо себи у јужнијем Словенима сусједе, с којијема ћемо се само у двоје утривати: у слободу и у напредовању.“

Ово је све лијепо и красиво, само је једино најгоре у цијелој тој ствари, а то је — што није ништа истина. „Реформа“ чудећи се што је овладао непријатељство међу јужнијем Словенима и Мађарима и доназујући да би било јуко потребно и са свијем природно, да живимо у сагласности, вели, да нам је и прошлост заједница била. Али баш на против у прошлости нијесу нам на жалост интереси никада заједнички били, па и ће су били, ту су их мађарски силам укрштавали. „Застава“ је са свијем побила историске наводе реформине у прилог томе. Она каже: за српску државу неможе се

ни у прошлости рећи, да је била у особитом пријатељством са Мађарима. Прије турских времена српска је држава тежила југоистоку, Солуну и Цариграду, угарском југу и још више западу и сјеверу, ће се у чешке и пољске ствари мјешала. За вријеме Хуњадија и Леополда I. Срби су здруживали своје оружје са Угарском против Турака, али како се и ту дружба њихова схватила и злоупотребљена, види се и онда, што је Борђе I. Бранковић, да би избјегавио висове мађарске аристократије и католичког језуитства морао је и саме Турцину пријегавати, и што је Борђе II. Бранковић истијем утицајем на превару затворен, а народ српски последије учињених кривих услуга обмахнут. Да су Срби Мађаре и Угарску у првој линији од Турака закрили, то стоји — али ми не можемо у историји ни један податак наћи, да су Мађари били ослободили српски народ од Турака. Под Леополдом I. војевао је не само срамјерно, него и у опште више Србаља него Мађара и последице је био ослобођење Угарске, а никако Србије, Босне итд. Војничка крајина, која је полу српска од 300 и односно 200 година стоји против Турске као зид, који је Угарску заклањао. Што се даље пошлости тиче, ту су јужни Словени више задужили Мађаре, него ови оне. Но друга је била прошлост, а друга је садашњост. Сад је оживила мисао народности не само у Мађара, него и у другејих народа, па и у јужнијих Словена. Осим тога сада и свијест демократичке, т. ј. за све људе равноправне слободне све већа мах отима. Сад слога, пријатељство између разни, особито сусједни народа може бити само на основу потпуно како народне тако и љутске равноправности и слободне.

Сад није доста изравње између аристократије и аристократије или једног народа и аристократије другога (као што је то у прошлости бивало), него се народи са народима на горњем основу изравнати морају, ако ће у пријатељству да живе. Баш за то, што мађарски народ, или бар његова већина, или његова влада то неће, морали су код јужнијих Словена непријатељство против себе изазвати. Ту нема никаквог чуда, то је природна ствар. Народ српски и хрватски мачем је пресекао ону свезу са Угарском, или са Мађарима, коју је аристократија до г. 1848. одржавала. Г. 1868. опет је поравнање учињено са аристократијом, и народ је опет оградно се против те свезе са изборима посланика. Но тешко је са онима разговарати се, а још теже уговарати, који само онда држе, да је што израз народне воље и жеље, кад је то њима по вољи, ма то и преваром или насиљем постигнуто било, и који и кад народ противу силе и неправде устане, то опет за маслу реакције, а никако за знак и мјерило своје неправде и свог насиља сматрају.

Није могуће, да Мађарима није оваква истинита прошлост наша и њихова позната. Много је теже још вјеровати, да и они сами зближа мисле, да су у последње вријеме „пријатељски“ поступали према народу нашем. Знају они врло добро, да су Срби од њих само зла упамтили а добра никаква. Шта значи дакле та „нова политика“ мађарска?

Мађари увиђају да је њихов данашњи положај уздрман, очајан, па би они хтјели да у нашем положају, који би они ради створити по својој рачуни, обезбрије свој. Па притоме са својом познатом охолешћу они се силом показују као сила, која нама младост дијели, а навлаш заборавају да су они народ од 4—5 милиона, који се губи према јужнијем Словенима. Знају јужни Словени ко им говори и зашто им говори, и за то је „Реформа“ добро урадила што је унапријед изјавила бојазан, да ће јужни Словени тешко прихватити ту политику. Они је и не могу прихватити, али не због тога, што је непојме, као што Андрашијев лист каже, него напротив баш за то, што је врло добро појме.

Мађари хоће пријатељство с народима, с којима су скопчани. И у исто вријеме, кад то хоће, они одрчу име нашег народа у Угарској, они разђерују омладинску скупштину, они хоће да равину духовну свезу између Срба угарскијех и Срба из Србије и Црне Горе, они преко својих консула и консулских најамника у нашијем земљама у Турској агитују против нашијих интереса, а за своју уображену величину.

Ето то су пријатељи наши, који хоће с нама заједнички да спреме њешу будућност. Знамо се. Нека се дакле Мађари не труде око нас са својом новом политиком. Ми имамо нашу стару политику са којом идемо и са којом ће, ако Бог да, доћи право вашој цељи. Наша је ствар са

свијем јасна, чиста, шимера никаквих немамо, и прије би рекли, да Мађари од те болести болују.

Напошљедку што се тиче паде мађарске, коју „Реформа“ изражава, да ће и у размаженој Црној Гори гледати да стече пријатеља, и ако данас то нема — можемо укратко рећи да нам је то више смјешно, него ствар озбиљна, и да смо доста љубопитни, да видимо којим начином мисле Мађари то постићи. Истину да кажемо, пријатељство није за одбаљивање, али морамо и то рећи, да Црна Гора неће ни од кога, а најмање од Мађара пријатељства, које би само њој, као дијелу срства годило, а осталом народу на штету било. Ако ово изјашњење може да укрени паду „Реформиву“ — века јој је.

СРПСКА ОМЛАДИНА.

(Српска.)

Трећа је, и најглавнија мана, што — мало ко хоће да ради преко године. То је истица, која је лане на срећу изнесена, и која се ипак све године у већој мери показала. Зато рамају и „Млада Србадија“, и други омладински органи, па и сама остала радња у јавном животу. Ову истину не треба затајавати, него је немилице на видик износити.

Но и ту морамо признати, да се тај нерад више на перо, него на живу реч и радњу односи. Ми особито с ове стране Саве не можемо се потужити. Што су нека и нека обшторисна друштва у нас за ово неколико година дана поникала; што је у изборима за саборе, и то српски, угарски, хрватски, народна странка продра, ту је велики део заслуге омладине српске: нерад је био у они, од који се радња пером изчевивала.

Нераду је, кажу неки, то узрок, што омладина нема организације. То не стоји. Она има своју организацију, и то те какову, штатутарну.

Ако су јој мане оне, што смо ми навели, или још друге које, те се даду исправити, али те могу бити сметња онаком раду, какав се жељи, али никакво узрок скоро никаквом раду.

Нераду је, кажу исти, узрок, што омладина нема начела. Шта? Нема начела? Зар у штату нису начела њена означена? Зар ујединење и ослобођење народа српског, и то на демократском основу, у духу слободне, једнакости и братства, или солидарности, нису начела?

Али да! нека би браћа хтела не само да се омладина за политично друштво прогласи, него и да се у једном изјученом уверењу на том пољу уједини, али да се изјви за начела „интернационале“, за начела социјалне демократије, и то, као што се види, у последњој линији за комунистичка начела, где је и својина, и породица изјучена, где је друштво и држава једно и исто, или боље рећи где држава у друштву, политичко друштво у економској задрузи тоне.

И тим долазимо па појаве, који су особито криви, да омладинска радња застје.

Ти су појави: прво, да се у скупштини неке расправе и сувише увлачи политика, ма да друштво није политично, и то политика не са начелне и теоријске, него са практичне, применљиве (апликативне) стране. Омладинска скупштина постоја је арена, где се и поједине политичне странке, и поједине личне снаге мере.

То је она особита за неку прекојавску браћу нашу, која не имајући на свом земљишту или маха, или слободне, сматрају омладинске скупштине за поље междана свога, где ће да се изкусуре. Омладина треба неким да буде лепеца, неким маљ само да не иде својим путем. Или — или. Ако неће бити омладинско друштво по њиховом валуцу — не треба им никакво. Од њи неки мало по мало изчежавају с те арене, и пађу заклона, а они други морају непрестано да остају на огранју.

На вел. кинвдској скупштини неки не изјоше истина са отвреним визиром, али одгуд одгуд правше таке предлоге, који смераше, да се омладина непосредно или посредно за извесну династију или владу изјави, и тиме да буде морално за казак извесне политике привезана.

На новосадској скупштини опет неки хтедохе, с једне стране за горње догађаје „реванж“ узети, (осветити се), с друге пак стране омладину за неку другу политику, или политично-друштвену, социјално-демократску форму, по свој прилици комунистичку задобити.

На тим основима не може бити „ујединења“, док друштво неби постало политичне природе, а неће ни после бити „ујединења“, док је свима слојевима и поколењима приступ отворен.

Овде сад ни време, ни место није, да раз-

дажемо, што је држава на политично-демократским, шта ли на социјално-демократским, на још комунистичким основима, друго, да ли је комунизам у опште, и да ли је у нас за време живећи поколења изведљив; доста, да кажемо: да ми, а по свој прилици многи Срби с нама, нити смо комунисте, ни чланови „интернационале“.

Ми знамо, да данашњи државни и друштвени строј има велики, и начелни мана; ми знамо, да слобода не може бити једино друштвено начело, и да због веће једнакости у слободи, у праву и дужности ваља и начело солидарности друштвене у држави одомаћити, и применити, али између свега тога, и између начела, које поцијалност за једину и искључиву основу друштва, на штету слободне, шта више и на уштрб саме по људској природи удешеној једнакости, велика је разлика.

Упусти ли се дакле омладинска скупштина, да ако и не као политично а оно као просветно друштво, ма и само тога ради реши: да ли комунизам или не, да се зна, у ком духу и правцу на просветном и у опште друштвеном пољу радити ваља — то нека и то једанпут реши. Но онда могу они, који то решење хоће, у напред знати, да је престало „јединство“ омладине српске, бар у оном смислу, у ком се и многи старији у то коло рачунају. Онда ће бити два — или можда ниједног друштва. Нама је обстанак и слободни развитак народа српског, а по томе и слобода народа српског, спољашња и унутрашња преча, него увађање социјалистично-комунистички теорија, оно је прво услов свему другоме; који ово последње за прече, важније, и више држи, него оно, ми му нећемо пречити; шта више ако и омладина и народ то усхтеду, ми ћемо се и с пута уклоњити: али се у тај стан силом стерати нећемо, и по томе не може нам ни радња на том пољу заједничка бити.

Као бајаги, да кад се каже, да се пише и ради на основу народности, (а треба додати и слободне) да се тим каже: да треба писати српским језиком којешта, или носити само руво српско, или гауне обичаје српске бранити, и т. д. Зар осим социјално-комунистички теорија ништа нема истинито, племенито, узвишено? Као да друкчије писати и радити. Или свет почиње у Францској од Бабефа, у нас од лане? Или крати ко, да наше комунисте и у омладинским органима своје назоре развијају? Социјално-демократска школа има осим комунистички, таква начела, која се на друштвени живот, на пољу слободне асоцијације са успехом применити могу. Па зашто не пишу наше комунисте о том у омладинској органи? Или хоће само онда, ако ништа друго не буде слободно писати, него само што је по тим теоријама? А где је слобода? И то не слобода писања оног, у омладинским органима, и самој слободи унато, него што се самој слободи у опште и са другим омладинским начелом слаже? Али слобода и — комунизам, то су два противуположена пола.

Ми нити ћемо Сцили државног, политичног, ни Харивди друштвеног комунистичког деизотизма — него кроз обе, па ма нам се брод о једну или другу скрупио.

Оволико, да се разумемо, па ма нас ко и „ништом“ назвао, јер нашег тежачком свету је „јавта“, који земљу не оре, или копа, па радио он шилом, иглом, шестаром, или — пером.

Ово смо нашли за нужу рећи пред лицем шесте омладинске скупштине. Омладина српска и по свом штату и по својим начелима, па и само као просветно друштво има широко поље рада. Омладина није „обично књижевно друштво за разпростирање корисни књига пи народу“, као „Матица Српска“ у Новом Саду, „Учено Друштво“ у Београду, која друштва и сама нису само на то ограничена. Њен је делокруг много шири: он обухваћа све потребе народа српског, па и саме политичне, ако ове и не подмирује на начин засебни политички клубова.

Ми би жељели, да омладинска скупштина престане бавити се диспутима око начела, као оно византијски око догмата, него да један пут почне завиривати у утробу народног живота, и народни потреба. Ваља купити статистичку грађу, на које се основу реално и темељно равнати може. Да нашу трговину, индустрију, занате, земљеделство подигнемо, ваља нам испитати: какви где трговина и заната сувише имамо, а какви немамо, и где нам који треба; према томе ваља испитати: какви нам где школа какви ли завода треба, а нарочито у српском народу у Хрватској, где много народа и потреба, а мало сретства има. Омладина ваљало би да прати и књижевност светску у разној струци, и да обе-лежава, шта би за народ наш написати, шта ли

и преводити ваљао. Ваља и на то помислити, да је крајње вријеме, да оснивачо „рвачке дружине“ (Turnvereien,) које су Немце очеличили, извештали, и не само телесим, него и вештачким јунацима направиле. Омладинска скупштина ваља да буде венац око свију наших поједини народни потреба, струка, друштава, и завода. Омладинске скупштине не могу бити „наше судилиште“ за политику, али могу бити огледалиште наши највернији, особито мсаћи снага, од који се „рекрутује“ и сурадништво на практичном политичном пољу, и без који истинито родољубиви радници наши на политичном пољу неће ни моћи ни хтети радити.

Не би желели, да шеста скупштина буде облика четврте и пете — и омладина треба сама да пази, да после шесте седма скупштина не буде и — последња.

ИЗ НАШИЈЕХ И СТРАНИЈЕХ НОВИНА.

„Панчевац“ с погледом на ново стање овако светује своју браћу у граници:

„Кад знамо да ми нисмо већ више у стању да отклонимо од себе оно, што ће без наше воље и против наше воље доћи, онда је најпаметније, онда је најбоље да се спремимо за свој нови положај колико је могућно угодније. Ми знамо да ћемо доћи под Угарску и да ћемо га пре та после имати под а мађарском владом.

Кад то знамо, онда је најпаметније да то време прелаза што краћим учинимо, да се што пре курталишемо садашњег неизвесног, хаотичног, провизорног стања, у коме се, што во ваде, не зна ни ко пије ни ко плаћа, у коме се народ хушка то овамо то онамо. Нарочито нам је дужност да се што пре опростимо својих старих сабљашких господара, јер ови видећи да је све садашње стање и устројство границе замрчено и узмућено а знајући да се у мутном најбоље лови, труде се да на рачун границе упецају што више — златних рибица. С њима дакле треба што пре да раскрстимо, јер догод су они посредници наши између нас и угарске владе, догле ми не видимо берићета за себе. Ми не треба више да допустимо, да они посредују тобоже за нас и у име наше, кад их ми нисмо на то опумоћили, не треба да допустимо, да они за нас а без нашег одобрења и саизвођења чине преговоре и уговоре с мађарском владом. Зар да се ми дамо још унапред обвешивати, и то од онога, који ће и сам кроз кратко време добити путни лист? Зар да везани дођемо под угарску владу? И хоћемо ли ми признати оно, што наши посредници сабљашки уговораче с Мађарима за нас а без нас.

Гледајмо дакле да их се што пре култаришемо. Панчево треба што пре да се конституише као слободна краљевска варош, те да збаци са себе господарство ратног министарства, милитарне команде и осталих војничких власти и да дође до јестуивства свога да угарском сабору где би тада преко ваљаног свога посланика могао бранити и заузимати се за интересе своје и целога нашег народа у Угарској. За Панчевом би ваљао у том правцу да коракне и остала србско-банатска и бачка граница, те да се на тај начин што пре опростимо сабљаша и да се наједначино с браћом својом осталом у Угарској, — па како нам буде. Бар ћемо тада поједнако делити с њима и добро и зло, као и они с нама!“

„Заставив“, дописник с босанско-ерцеговачке границе говори о устанку у Арбанији и вели како неки криве Русију, због тога, а без разлога, а за тиме важе:

„Неке новине опет криве Црну Гору, као и на Цетињу излазећег „Црногорца“, да овај увек хришћанска племена на устанак позива. То је са свим противно мишљење. Одрећи се не може, да Црна Гора својој браћи слободу не жели, као што је света ствар и истина, да би се Црна Гора сутрашњег дана за слободу и уједињење српског народа у борбу упустила, само када би јој то околности допустиле. „Црногорац“ као независан лист, пратећи догађаје у свету, видећи да се Немци и Талијани уједињавају, к тому имајући пред очима бједно стање српског народа, пише и говори: да је крајње време, да и српски народ једаред рад свога ослобођења и уједињења подузме. То противници српског народа с другог гледишта сматрају. „Црногорац“ позива сав српски народ и у опште све Југославене, да се о својој будућности боље постарају, а народ црногорски кад се крене да јуначки мегран дели, то ће га знати поделити, као што се већ триста година за своју слободу бору, те ће јуначку крв и за слободу своје браће пролити знати.“

„Обзор“ овако суди о насилном поступку мађарске владе против уједињене омладине српске:

„Својим кораком показала је влада, коли силно се боји свакога покрета јужних Славенах, смјерајућега на душевно његово уједињење, те се зна, колико вриједе увјеравања Андрашиеве „Реформе“, да се Мађарска непротиви уједињавању јужних Славенах, кад нетрпи нити њихов састанак на земљишту угарске круне.

У Аустрији долазе из цијеле Њемачке свакојаки турнери, Schützeri, те учествују у свих расправах као прави или извршујући чланови, а влада их пије никада растјеривала, јер јој уједињење Њемацах или није било противно, или је паметно мислила, да га напрасним мјерама неће препријечити, дапаче још прије поспјешити. Андрашијева влада, која неколоко дана прије у свом органу свечано изјавља, да подупири идеу сједињења јужних Славена, засвједочила је ето чином, што ваља држати од њезиних ријечих. Но она је врло неполитично узрадила и само себи нашкодила, сбацив са себе кринку, те ће јужни Славени још боље знати, како им се ваља владати прима Мађаром. Од Мађарах не може се очекивати другичји поступак, јер страх памети нема.

ДОПИСИ.

— Н — Из СУТОРИНЕ, 30. Августа. —

Баш је дошло вријеме да се човек мора запитати: јесмо ли сада у деветнајестом вијеку, вијеку просвјете и напретка? Или смо још у мрачном средовјечном добу? На ово одговорити тешко би било, кад се човек обазре око себе и види шта се ради, како ли се живи.

Доста да погледамо робујући Исток, па ће нам се представити пред очи такве слике, пред којима се морамо згрозити и обратити и нехотице главу на страну да се не би од страха на земљу стрпоштали. Нећу овђе да спомињем муке и страдања наше браће Срба и осталијех Славена, који животаре у ланцима крштенијех и некрштенијех Турака, него ћу да обратим позорност читаоца на последње догађаје у Арбанији, из којих могу судити шта раде Турци са Србима, кад онако свирјепно поступају са својим Арнаутима?

Арбанаси од старине јунаци, који и против својих прастаријех пријатеља лише немилеце своју крв, само за сачувати пријестол свог наметнутог падише. Те дакле Арбанасе данас убија царски аскер и то тако разбојнички да човек стријели и помислити. Изгледа као да су Турци намислили сатрети своју рају, прије него би ова устала да се ослободи тешког јарма, којега јој је братска неслога на врат наметнула. Турчину није доста што по Босни, Херцеговини и Старој Србији фата све виђеније момке, па их шаље у робство, него је још почео на стотине убијати и то, до сада, својих вјернијех синова. И још има на свијету људи, који бране Турчина, на срамоту деветнајестог вијека. Тако звана јевропска дипломатија узела је у заштиту Турке, не из увјерења што она мисли да су у Јевропи Турци од потребе, због разглашене јевропске равнотеже, него само за то, што би сваки хтјео присвојити по које парче турске царевине, па видећи да му неће добро испасти за руком, онда пази да се неби раја сама собом ослободила, јер би онде изгубио и посљедњу наду на насљедство.

Ваистину ја не знам каква је то звијер, та дипломатија, али мислим да много сличи кокодрилу, који пошто прождере човјека онда га оплакује. За то ако ми успевамо да нас други ослободи, можемо дочекати да нас други зграби у своје чиле камце, те ће нам се онда одијевати: „вјечнаја памјат“.

Па најпослије шта ћемо ми гледати шта раде и мисле дипломате, сви смо више увјерени да је дошло вријеме да се ослободимо, ако нећемо да нас нестане са лица земље.

Осим реченог знајмо, да народ, који није кадар сам собом стећи слободу своју, тај народ и невриједи да живи; дакле, ако желимо живјети, као народ српски, онда треба да спремамо како ћемо бити свагда готови да пођемо сви заједно и с онијем који хоће да нас ослободи из тешког и срамног робства.

Будимо опрезни, те недајмо да нас које ко заварива таштим обећањем; невјерујмо свакоме, који се издаје нашим пријатељем, јер многи би хтјели правити с нама капитале; пазимо само на онај глас, којега сви добро познајемо, па кад њега чујемо ће кликује: „Ко је Србин и српског имена и од српске крви и племена, нека иде да

свети Косово“, тај велим глас кад чујемо, онда сваки ко што чиме може, неко мачем, неко ћесом а неко пером, хитајмо том позиву, те ће нам бити извјесна победа.

При том мотримо ко ће нам се, како задужити, то јест гледајмо како ће се остали народи прима нама владати, да би знали, у своје вријеме, вратити свакоме ко што узбуђе узајмно. — А нека су нам вазда на памети оне ријечи: „Само слога Србина спасава,“ у то име помози нам, Боже. —

Из БОСНЕ, 19. Авгурта. — Допустите да проговорим коју у нашем драгом „Црногорцу“ о Јови Ерцег-Скобљи, јер ћете тијем задовољити наше жеље и осјећање. Наш јадни народ у овој тужној земљи, придављен нечовјечијем зулумима турскијем осјећа све јаче губитак, који претрпи. А како неће осјећати и дубоко жалити за човјеком, који му је био брат над братом, узданица и помоћ у свакој невољи. Г. Јову Ерцег-Скобљи жали сваки Србин овђе и који га није лично познавао, јер зна, да му је он био бранитељ. Г. Јово као заступник босанско-херцеговачки доста је радио и урадио у корист своје тужне браће у Босни и Херцеговини, он је у много прилика заштитио народ од крвоштства и вулума турскога. Па баш због тога, што је тако љубио народ свој није ни могао избјећи гонења турска и турскијех удворица, а нашијех непријатеља, као што је злогласни Дионисије и жалосни консул Пољак Дембински. И због тога г. Јово, неговавши већ остати, гоњен мораде побјећи и сада се склонио у Сплету. Он је за собом оставио амо лијеп спомен, који ће му у вијек трајати, као што ни благодарност народа према њему неће изгинути. Турци напротив својим поступком према њему показали су опет, да они не трпе ни кога, који осјећа за свој народ, и ко није послушна раја, да им робује.

Па то нам је лекција, коју су нам Турци већ толико и небројено пута давали. За то ваља и треба браћо Бошњаци и Херцеговци, да се отресемо свакога зла, да се приљубимо један уз другог, и да се не бојимо никог и ничега, јер ни онако нијесмо сигурни ни слободни, нити можемо што својим назвати, па да се озбиљно почнемо за себе старати. Треба да љубимо један другог и народ наш, као што је нас и народ свој љубио па и данас љуби наш честити Јово. Вријеме је, да и ми устанемо па да стресемо ове муке ланце, па да живимо као Срби, као народ, а не као робови, као кукавице, па да једнако плачемо и запјевамо. Издајнице и страшице казниће Бог у људство и удариће им на чело печат срама, стида, безчастија. Јз ли гријота и срамота, да наше лијепе земље Босна и Херцеговина стоје овако жалосно и стидно да их звијерски Турци гноји нашом крљу проливајући је за нашу Ђеф, као испод грла немоћних жагањаца. Та боље је одмах и умријети, него овако на земљи живити, као роб и кукавица, који ништа не може и несмије, него само да плаче. Треба да се сјетимо, чијега смо духа и имена, и да смо ми синови онијех, који за живот, слободу, за част и за вјеру и име своје жртвоваше све па и изгинуше. Па кад већ гинемо а оно гинемо јуначки и да се зна зашто, а не овако да нас сваки дан кољу и утамањују без отпора. Све мисли и жеље треба саставити у једно, па ће се непријатељи наши преварити у рачуну, они нас неће моћи збрисати са овога свијета, него нас се још и бојати, ако нас не ушћеду поштовати.

То је дужност и дуг наш према несретној нашој отачбини и ми га морамо одужити и несмијемо више чекаати и гледати, да нам најбоље сјеку, као што су већ толике, и да нам их прогањају, као што су Архимандрита Перовића, који је такође сретно измакао, па онда посланике наше Гавру Вучковића и Јову Ерцег-Скобља.

Угледајмо се на њи и радимо да будемо сви као они, да љубимо народ и изгубљену слободу као они и да као они не жалимо никада све жртвовати за помоћ народну. Кад се сви сложимо тако уједно, нико нас онда не може све ни посјећи ни изгнати, него ћемо ми платити онијема, који нас досад угњетаваху.

Ја не говорим ово ни зашто друго, него само за то, да кажем, што треба да радимо и шта је и како је наш ријетки родољуб г. Јово радио. За то што је тако радио, к стевао је благодарност и лијепо име у народу и много пријатеља и једномишљеника. За то и пратимо из Босне за њим поздрав и жељу, да га Бог поживи увијек на корист народу! Он нам је позивао пут, којим ваља да пођемо, а то је пут заједничкога потпомагања и рада. Кад урадимо

тако неће нам нико моћи надједити, као што нијесу ни њему његови гонитељи. Он се сада морао уклонити, али ће доћи вријеме, надамо се, када ћемо се опет с њиме састати, а докле намазжали се да Бог да такви родољуби!

Из КОТОРА, 29. Августа. — Јавио сам ви телеграфом да је на мјесто Коста Војиновића у даалматинском сабору изабран наш наименовани владива, честити архимандрит Петрановић, али морам коју ријеч још рећи о овом избору ради споразумљења међусобног. Бирао се заступник сеоских обштина из све Боке и тако се на дан означени сакупише у Котору бирачи од Паштровића до Ерцег-Новога. Ради међусобног договора сакупише се сви бирачи у башни на обали морској, јер се унапријед знало да се истичу разни кандидати. Ту најпрви од стране Ерцегновљана предложи Јован Накићевић архимандрита Петрановића кандидатом и образложи свој предлог, прво, досадавијем животом г. Петрановића, а друго, потребом да се Бока наоружа својим повјерењем, и тиме да залуши уста његовијем тајнијем непријатељима, који га подкопавају. Други одма узе ријеч поп Митар Зец, и од стране Грбљана предложи д-ра М. Полит-Десанчића, њиховог почасног обћинара, као великога патриоту српскога који је пером болевски уставањ на висину правог његовог значаја подигао и у туђем свијету мужествено бранио. Овај племенити предлог скупштина не мога усвојити када разумје да г. Полит не може бити нашијем заступником као грађанин друге половине државне. Када то чуше Грбљани, поп Зец на њиховом челу изјави да се они неће у избор улупштати пошто њихов кандидат не може бити њиховијем заступником. И с том изјавом сви отступише. Проти кандидата не такнуше Ришњани у особи г. Марка Турковића. Али се за г. Петрановића изјавише Паштровићи, Будвљани и Кртољани. И отоле се бирачи развијаше без споразумљења, што се најбоље појавило при гласању гдје уз рисанског кандидата пристадоше и Доброћани, Печањани, Столићани и Ластовљани. Али већина претегу за Петрановића и тако га Бока почаста својим повјерењем. А то је била главна сврха оних који су се за Петрановића заузимали. Осим што није данас за свештенике да се на политично поље истичу, ко је познао г. Петрановића, могао је знати да је њему вријеме много драгоцјеније него да га у правном саборисању троши, а при том било је познато, да је он неколико дана прије писао једном пријатељу да се он неће никаво заступничког мандата примити. Али смо не држали да је потребито да Бока изјави како мисли о г. Петрановићу особито према некијем нерасуднијем изразима у варловачком сабору, а у мучном положају у ком га доведе царска заштита да се патријарх-митрополит не бира. С овим избором се ишло да му се даде њека задовољштина за све што је морао претрпјети од како је наименован за нашег владика, и да му се прокочи пут и руке раширу као једном честитом Србину. Жбо нам је што се са осталом браћом нијесу хтјели придружити и Ришњани, а мило кад смо разумјели да ту шћаху с нама бити и Доброћани и Печањани само да смо и с њима договорили. Али они у јутру не бјеху на договор, а без договора нема ни слоге. — Што се тиче Грбљана, морамо им похвалити лијепу мисао као што се свој скупштини допанула. Они су из опћине послали захвалницу г. Политу одма послјо његове сјајне обране; они су га и забрала за почасног обћинара, и они су најпослије хтјели да њему повјере права своја на даалматинском сабору. Хвала обћини грбљској! а особито хвала честитијем свештеницима Зеду, Радановићу и Тукићу, као и обћинском тајнику Данилу Палковићу који тако савјесно обавјештавају своју браћу, хвала им и на њих се и остали свештеници угледали.

СМИРНА (у М. Азији,) 20. Августа. — На дан Успенија Богородице, за сретно рођење нашег единца, сина Његове Свјетлости кнеза Николе и кнегиње Милене давали су част, два брата Пашћа, Брчеланина, и два брата Лазаревића, од Новога. И сам сам на овоме веселој присутан био, пак за то нађо се побуђен, да и вас о истом у вратко извјестим.

Пошто смо из цркве изашли и сви у стану Лазаревића искупили се, ту смо се један с другим, њено по обичају нашем поздравили, и по томе смо одма к обједу приступили и за вратко време честитање новорођеног кнежевића уз чашнице рујна вина, и уз пјевање пјесама: „радујте сја и веселите сја“ — као и „тебе Бога

хвалим“ почев. Њепота је то била видети, с каквим одушевљењем и одашошћу Црногорац и Приморац слави дан и час, у који је Бог, Свјетлом кнезу црногорском сина, и будућег владоца подарио. Веселе је ишло прекрасно, и завршено је са: живо наш млади Душан! Живили и његови пресвијетли родитељи!

Како нису могли сви Црногорци и Приморци, који се овде у Смирни находе, на овом првом скупу, због своји прифатни послова бити, то ћеду као што сам чуо, на дан крштења кнежевића искупит се и свечаност држати. Јавићу вам што буде.

Немам вам за сада шта друго јавити, осим га једну краћу, која се овјех дана овђе догодила и нас врло непријатно дирнула, јер се ријетко или баш никако недогађа, да нам човјек падне у такав гријех. Наши људи, који амо дођу махом су врједни, поштно раде и поштно живе. Но ево сада њеки И. Ч. из Котора злоупотреби гостопримство нашега родољуба Лазаревића, те ноћу устане и однесе му двадесет и девет талира, а на другом опет мјесту, у једној локанди однесе један скупочјени дурбин. Због тога налази се исти још у затвору.

ЦЕТИЊЕ 3. Септ. — Прошле неђеље бавили су се на Цетињу двојица славних љекара из Мзетака: професор д.р. п. Градениго и д.р. Вићетини. Они су чувени као љечници очију, па су и овђе двојици с успјехом оперирали очи.

— 4. Септ. — Заступник Њ. В. цара рускога гроф Толстој долази у понеђељник, а не у сриједу, као што смо били јавили. С њиме долазе и гг. консули из Дубровника, а гг. заступници вел. сила из Скадра приспјеће амо у уторник. У четвртак биће велика маневра војничка у селу Умцима, и објед у логору.

— 4. Септембра. — Јавили смо у своје вријеме да се у црногорскијем школама приликом годишњег изпита показао са малијем изузетком врло добар успјех. Но да би школе још и боље могле напредовати, наредило је високо правитељство, да се сви учитељи из Црне Горе имају искупити на Цетиње на учење. Ово ће доиста бити врло користоно, јер ће наши учитељи имати прилике, да се и сами боље усаврше у ономе, шта ће своју ђецу учити а тако исто и у ономе, т. ј. начину, како да их уче. Од ове спреме, а уз велику вољу, управо надтицање нашијех учитеља можемо са извјешношћу очекивати, да ће до године успјех црногорскијех школа задовољити свакога пријатеља наше младе просвјете. Учители су се већ сви искупили и предавања су започета у прошлу сриједу, а предаје њи г. Гавро Пешчић.

— 4. Септ. — И наш женски институт, који је до сада врло добро успјевао, добио је сада још двије нове снаге, због чега се можемо надати, да ће развитак ове школе све то бољи бити. У прошлу сриједу дошле су још двије учитељице за исти завод, г.ца Милева Станојевића и г.ца Милка Кокановића из Г. Карловца.

— 4. Септ. — Овога љета подигнуте су многе нове куће на Цетињу, међу којима има доста лијепијех. Ко је био само прије двије три године на Цетињу, па би данас дошао, доиста би се нашао јако изненађен. Ови дана довршен је и двор кнежев. Стари је био доста ћескобан и неспретан, а овај сада три пут већи, добро саграђен и лијепо распоређен. Осим двора довршује се већ и врло лијепо, велико и пространо здање за женску школу. У њему је све, што је потребно за такав завод: школе, дечије камаре за спавање, станови за управитељу и учитељице и првџица.

РАЗЛИЧНОСТИ.

Један брат Рус из Кијева доставио нам је овај занимљив приказ, који се догодио у Трапезунту, у малој Азији.

На преображење 1870. године, налазио се тај брат Рус, рад трговачких послова, у поморском месту. Како тога дана не беше пазара, он се шетао по улицама и застао на једном углу од улице, посматрајући онди изложене слике европских владара. Међу тим сликама бјеше и слика црногорског кнеза, Николе. Међутим дођоше и два Турчина, који такође посматраху изложене слике. Кад су угледали слику кнежеву, запита један другог: чији је ово лик? Но не знаде ни један одговорити, а пошто запитан Рус одговори да је то слика кнеза Николе, почеше Турци псовати и градити, па један од њих час

и плуну на слику. Рус, кад виде то уклони се одатле, по спази једвог у црногорском руху одевена човека, који све чу и виђе што се догоди. Тај у црногорском руху одевени прије намрштен Турцима и рече им, како то није лепо и поштебно што су учили, али га Турци па то испушују и награде. Метнув пак прст на лик падише, запита Турке, да му кажу чији је то лик; а кад му ови одговорише да је то лик Султанов, онда онај Бокељац (јер је тај у црногорском руху одевени човјек био главом Раде Марков Бајковић, из Грбља, из Боке Которске), плуну и на слику падишину. На то ће га један од Турака ударити шамаром по образу, а он, имајући за појасом један шиш извади те га до корња сабера Турчину у груди. Онај други Турчин навали на брата Радета, но он извади иза наса двојевче, те сјури Турчину у прси оба зрна. Треће Туре, видјев да Бокељац повали два Турчина за тили час, појури сабљом на њега, — но Раде дочека и њега и избије му сабљу из руке. На то је Туре побегло, а на гласовит позив нашег бокеског сокола: „има ли ће год брата ришњанина, да види ће љу данас погинути,“ нађе се један руски поморски капетан, који са свима својим људма скочи, те уграби Бокезца, одведе његовог броду и умаче са њим пут Одесе. Наш достављач овог случаја, морнар је на том броду. („Јединство.“)

(Свемогући Андраши). Ко ме већ није постала смијешна разметљивост Мађара и њиховога грофа Андрашија, предсједника министарства! Мађарски листови толико већ уздижу Мађара и толико су већ уздигли свога Андрашија, да скоро тако изгледа, да не може наступити ни ноћ, ако се Андрашију не спава, пити осванути дан, ако се Андрашије пије пробудио. Тако се ту скоро „Пешт. Лојд“ толико заборавао у кађењу свога патрона, да је смио изрећи, да су царевина своје састанку у Гаштајну дошли до некијех закључака, и да сада само још стоји до Андрашија, хоће ли ти закључци врједити. „Унг. Лојд“ вели на то, да би добро било, када би Угарска тако велику моћ имала, да јевропске силе без њезина одобрења не могу ништа предузимати, али од тога је далеко. „Еленер“ још љепше смјива „П. Лојда“, који је у такву вртоглаву висину подигао свемогућег грофа.

„Наш народ, вели „Еленер“, тако је постао силан, и наш предсједник министарства толико држи историју свијета у својој руци, да споразумљење између царева Фрање Јосифа, Вијелма и Александра зависи једино од тога, хоће ли угарска диктатура на то пристати. Фрање и Вијелма хтјели су да на свој договор позову и владоца рускога, али нијесу смјели без допуштења Андрашијева. И тако су морали поручити господару свију Руса, да причека пред вратима, док не дође свемогући Андраши, који ће ријешити, смиједу ли га пустити. И Рус повуче се понизно у један буцак, ће се вратар можда милостиво благоизволити с њим у разговор упустити. — „Али ће је тај ријешавајући човјек?“ Запита цар Вијелмо немирно. — „Дури се у Теребему!“ уздахне Његово Величанство цар Јосиф. — „Па да га дозовемо, јер иначе нећемо ништа у радити.“ — Ја не смијем. Он се срди на мене. Није хтјео ни у лов доћи. А колико би ту јараца убио! Све је оставио Бајсту.“ — „А када би му ја поручио, да бих ја неизказано сретан био, када бих га могао у Салцбургу посјетити? Ја мислим да неби моју молбу одбио, јер нема узрока, да се срди на мене. Мене се гроф Лоњај не тиче.“ — „Покушајте Ваше Величанство. Можда ћете га придобити.“ — И покушај би учињен и — с успјехом. Андраши се склони, да пође у Салцбург, да се рукује са царом Вејелмом. Ето такога предсједника министарства има наша отачбина!“

Дакле и сами мађарски листови почињу увиђати да је већ — сувише њиховога.

НОВОСТИ.

— Из Скадра нам јуче јавише, да је Смајил паша, намјесник у Арбаџији збачен, а на његово мјесто да је постављен Мустафа Ферџи паша. У Арбаџији је мир.

— Из Цариграда телеграфисху, да је умро велики везир Али-паша. Ко ће на његово мјесто још се не зна.

— Војени суд у Версаљу изрекао је пресуду ухваћенијем комуниста. Двојица су осуђени на смрт, двојица су ослобођени, а други су осуђени на тешку робију.